

ПРО ЗАДУМ І ЗМІСТ ЦІЄЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Однією із суттєвих прикмет антропологічного (по суті, гуманістичного) повороту в сучасній історичній свідомості, до якого дедалі виразніше прилучається українська гуманітаристика, є прагнення до розкриття *людського* виміру історії, глибоке переконання в тому, що, кажучи словами Поля Рікера, «те, що історія хоче пояснити и зрозуміти... – це *люди*», що минуле, яке вона вивчає, – це «людське минуле»¹. Така настанова цілком природно концентрує дослідницьку увагу на головному діячеві, котрий ще донедавна залишався в тіні великих історичних подій і зрушень, – на *особистості*, поясненні логіки людських вчинків і факторів, що їх зумовлювали, усвідомленні унікальності кожної з людських доль, які утворюють «живі клітини» історії.

У світлі цього цілком умотивованого прагнення повернути історії «людське обличчя», вплести в її тканину життєсвіт безпосередніх творців і учасників, перед українськими гуманітаріями відкривається по-справжньому неозоре поле для досліджень. Адже саме цей, *людиномірний*, аспект осмислення культурних і суспільних процесів, що відбувалися на вітчизняних теренах, до недавніх часів перебував осторонь фахової уваги, перейнятої конструюванням «єдино правильної» моделі минулого – без «незручних» періодів, напрямів, течій, мислителів і діячів.

До таких обійдених увагою сегментів вітчизняної історії до початку 1990-х рр. належала і спадщина Київської духовної академії – видатної освітньої і наукової інституції, чий внесок у скарбницю вітчизняної культури сьогодні беруться оспорювати хіба що упереджені дилетанти. Однак, якщо в осягненні доробку окремих «сюжетів», пов'язаних з історією та спадщиною КДА, зроблено доволі виразні кроки, то постаті переважної більшості її видатних вихованців досі залишаються невідомими не лише широкому загалу, а й навіть фахівцям. Не меншою мірою це стосується і визначних професорів – богословів, філософів, істориків Церкви, які й досі перебувають переважно у затінку власних творів, що розглядаються як така собі «ідейна даність», позбавлена авторства і живого людського подиху. Уявлення дослідників про цих осіб у кращому разі обмежується біографічними відомостями, вміщеними в некрологах. Що ж до тих вихованців і викладачів КДА, яким судилося сповна зазнати «принад» безбожного радянського світу, то більшість їх було позбавлено права і на життя, і на посмертну згадку. То чи варто дивуватися, що сучасна наука і досі задовольняється фрагментарними, суперечливими, а подекуди й відверто хибними відомостями, які стосуються тих, хто уособлював славетну Київську Академію протягом ХІХ – початку ХХ ст.?

Слід зазначити, що ідея подивитися на історію Київської духовної академії крізь призму вивчення життя і творчості її видатних діячів не є новою, адже з'явилася ще на початку ХХ ст. Її авторство належить ректору КДА у 1898–1902 рр. єпископу Дмитрію (Ковальницькому, 1839–1913)², який відіграв величезну, до сьогодні належним чином не оцінену, роль в активізації наукових досліджень з історії Київської Академії. 26 вересня 1901 р. на засіданні Ради КДА він уперше порушив питання про необхідність «надлежащего обсуждения вопроса о достойном праздновании

¹ Рікер П. Історія та істина. – К., 2001. – С. 36.

² Помер у сані архієпископа Херсонського та Одеського.

трехсотлетнего юбилея»³ Академії (1915 р.), звернувши увагу на фаховий і моральний обов'язок вченої корпорації увиразнити освіченому світу образ «Матери во весь ее трехвековой рост, и придать ему ту выразительность в великих и малых чертах, для которой дает обильный жизненный материал ее многосодержательное прошлое – чтобы она, Богоявленская братская школа – Коллегия – Академия – Духовная Академия, древняя годами, но не дряхлая жизнью, феникс самообновлявшийся, не раз буквально из пепла возрождавшийся, явилась пред взорами просвещенных людей окруженная ореолом, как светоч, одно время единственный, осиявавший и жививший всю Россию светом высшего знания...»⁴. На тому ж засіданні єпископ Димитрій ініціював розробку двох наукових проектів – самостійних і самоцінних, але водночас важливих з погляду підготовчої роботи для створення повної і цілісної історії Київської Академії. Перший із них стосувався підготовки до друку і видання максимально повного зібрання історичних документів, що висвітлюють життя і діяльність Академії. Результатом реалізації цього багаторічного проекту стало видання у 1904–1915 рр. десяти фундаментальних томів (в одинадцяти книгах) «Актов и документов, относящихся к истории Киевской Академии»⁵, упорядкованих професорами КДА Миколою Івановичем Петровим і протоієреєм Федором Івановичем Титовим⁶. Другий проект передбачав упорядкування і видання «Биографического словаря», під яким єпископ Димитрій розумів вчений синодик із розташованими у хронологічному порядку «краткими биографическими сведениями о лицах, вечно памятных Академии и поминаемых Академией»⁷. Одним із перших конкретних кроків у реалізації цього проекту стало надруковане в найближчому номері академічного журналу звернення до всіх небайдужих із проханням надсилати до КДА будь-які біографічні відомості щодо її професорів і вихованців, документи, листи, конспекти, спогади тощо⁸.

Протягом подальших років ідея словника-синодика набувала певних модифікацій, трансформувалась, зрештою, наприкінці 1900-х у задум видання повного біографічного словника колишніх вихованців Академії з часів її перетворення на КДА⁹. Підготовкою словника до друку опікувався професор протоієрей Федір Титов, за ініціативою якого у квітневому номері «Трудов Киевской духовной академии» за 1910 р. було опубліковане датоване 25 березня того ж року ще одне звернення від імені КДА «с покорнейшей просьбою ко всем бывшим воспитанникам Академии (с 1819 года), их родственникам, друзьям и знакомым, равно как и ко всем вообще почитателям Киевской духовной академии и любителям духовного просвещения, о доставлении всех материалов, имеющих такое или иное отношение к истории Киевской духовной академии как за все время ее существования, так и, в особенности, за время с 1819 года»¹⁰. Наприкінці березня 1910 р. КДА роз-

³ Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1901–1902 учебный год. – К., 1902. – С. 64.

⁴ Там само. – С. 64–65.

⁵ Див. посилання 9 на с. 47.

⁶ Видання вийшло без актів і документів XVII – поч. XVIII ст., упорядкуванням яких займався професор Степан Тимофійович Голубєв (не завершив підготовку своєї частини до друку).

⁷ Извлечение из протоколов Совета Киевской духовной академии за 1901–1902 учебный год. – С. 70.

⁸ Див.: К приближающемуся трехсотлетию юбилею Киевской духовной академии // Труды Киевской духовной академии. – 1901. – № 11. – С. XII.

⁹ Див.: От Киевской духовной академии // Там само. – 1910. – № 4. – С. I.

¹⁰ Там само.

почала широку розсилку (по єпархіях, духовних навчальних закладах, домашніх адресах випускників тощо) укладених професором Титовим і виготовлених друкарським способом анкет, що мали точніше зорієнтувати небайдужих щодо переліку відомостей, необхідних для укладання зазначеного біографічного словника. Протягом наступних років на заклик КДА й особисто Ф. Титова відгукнулося чимало вихованців з усіх кутків Російської імперії та з-за кордону, які надсилали заповнені анкети, послужні списки, біографічні статті, спогади, листи, некрологи, фотографії та ін. матеріали, необхідні для підготовки словника. Такі надходження тривали аж до 1917 р., хоча левову їх частку було отримано вже до 1914 р. Більше того, є певні підстави вважати, що в березні 1914 р. у друкарні Києво-Печерської лаври було здійснено набір перших словникових статей¹. Однак так само є чимало підстав для висновку, що підготовку власне тексту словника до друку на той момент не було ані завершено, ані навіть розпочато як слід. Одночасна завантаженість упорядкуванням і виданням «Актів и документів...» (у 1910–1915 рр. саме виходив друком доручений Титову п'ятитомний «відділ», що охоплював матеріали 1796–1869 рр.), підготовкою фундаментальних праць з історії Київської Академії (з весни 1914 р. до квітня 1915 р. тривав друкарський набір одної з них – «Исторической записки», що здійснювався паралельно із написанням тексту і приміток²) та друкарні Києво-Печерської лаври (набиралася у 1910–1914 рр.³), безпосередня участь у підготовці канонізації вихованців Києво-Могилянської академії єпископа Білгородського Йоасафа (Горленка) в 1911 р. та митрополита Тобольського Павла (Конюскевича) (його канонізація планувалася на 1915 р., але була відкладена за воєнних умов; прославлений у 1984 р.), повсякденні викладацькі та священницькі обов'язки, активна співпраця із військовим відомством у роки Першої світової війни, буремні революційні часи і вимушена еміграція⁴, брак доступу до власного архіву – зважаючи на ці обставини, не дивно, що Ф. Титов так і не зміг, на жаль, реалізувати задум «Биографического словаря»⁵.

¹ Див.: Ульяновский В. И. «Академический портрет»: Коллективный образ Киевской духовной академии в индивидуальных судьбах ее питомцев 1819–1920-х гг. // Биографический словарь... – С. 13–15.

² Друк цієї праці, що мала на меті висвітлити історію Київської Академії з братських часів до 300-річного ювілею, було припинено наприкінці шостого розділу, присвяченого історії КДА у 1819–1869 рр. Решту тексту (три розділи) написано не було. Набрані частини праці (окрім приміток) вийшли під назвою «Стара вища освіта в Київській Україні XVI – початку XIX в.» у Києві лише у 1924 р. за підтримки ВУАН. У повному вигляді набрану в 1914–1915 рр. частину тексту представлено у виданні: Императорская Киевская Духовная Академия в ее трехвековой жизни и деятельности (1615–1915 гг.): историческая записка. – К., 2003. – СХХVIII, 560 с.

³ Дві частини набраного тексту (так само не доведеного до закінчення) було оприлюднено у 1916 і 1918 рр. (див.: Титов Ф. И., прот. Типография Киево-Печерской лавры. Исторический очерк. (1606–1616–1916 гг.). – Т. 1. – К., 1916. – 506 с.; Т. 1. Приложения. – К., 1918. – 562 с.). Третю частину зброшуровано і випущено у світ у 1924 р. (див.: Титов Хв. Матеріали до історії книжкової справи на Україні в XVI–XVIII вв. Всезбірка передмов до українських стародруків. – К., 1924. – 18, 546 с.).

⁴ Ф. Титов залишив Київ 21 грудня 1918 р. На початку 1919 р. емігрував до Константинополя. З листопада 1919 р. до кінця життя мешкав у Королівстві Сербів, Хорватів і Словенців.

⁵ Спробою певним чином компенсувати цю втрату є розпочате в 2014 р. видання: Биографический словарь выпускников Киевской духовной академии : 1819–1920-е гг. : материалы из собрания проф. протоиерея Ф. И. Титова и архива КДА : в 4 т. / сост. В. И. Ульяновский. – Т. 1 : А–Й. – К. : Издательский отдел Украинской Православной Церкви, 2014. – 576 с. Попри всю респектабельність зазначеного видання, покладений у його основу принцип еkleктичного подання різномірних підготовчих матеріалів до словника справляє дещо суперечливе враження.

Ідею біографічного видання, присвяченого Київській Академії, було відроджено вже в 1990-х рр. в Національному університеті «Києво-Могилянська академія». Її втіленням стала енциклопедія «Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.» (К. : Вид. дім «КМ Академія, 2001. – 736 с.), ініційована першим президентом НаУКМА В'ячеславом Степановичем Брюховецьким. Силами упорядника, кандидата історичних наук Зої Іванівни Хижняк, та авторського колективу було здійснено першу спробу стислої систематизованого викладу відомостей про життєвий шлях та діяльність вихованців і діячів Києво-Могилянської академії.

Енциклопедія, яку тримає читач, продовжує традицію систематичного вивчення життя і творчості видатних діячів Київської Академії, відроджену в НаУКМА, й увиразнює перший досвід сучасної наукової реконструкції діяльності та звершень Київської духовної академії (1819–1924), здійсненої крізь призму вивчення життя і творчості її видатних викладачів та вихованців.

За своїм концептуальним задумом пропоноване видання суттєво відрізняється і від енциклопедії «Києво-Могилянська академія в іменах, XVII–XVIII ст.», і від «Биографического словаря», підготовкою якого опікувався у передреволюційні роки протоієрей Федір Титов. Зокрема згадана енциклопедія містить близько 1500 статей, присвячених надзвичайно різним за своєю значущістю особам, тією чи тією мірою причетним до діяльності КМА. Прагнення бодай зафіксувати їхні імена зумовило «різнокаліберність» представлених постатей (дехто потрапив на сторінки енциклопедії лише на тій підставі, що його ім'я згадано, наприклад, у листі когось із могилянців) і різний формат уміщених статей (поряд із достатньо інформативними трапляються й такі, що складені з кількох речень). Доволі специфічним був і підхід, запропонований Ф. Титовим: «дійовими особами» його словника мали стати *виключно випускники* КДА, що значно звужувало евристичний потенціал цього біографічного проекту та його роль у підготовці цілісної історії Академії.

Задум, реалізований у пропонованому виданні, полягав у підготовці повноформатних біографічних статей, присвячених найпомітнішим постатям, життя і діяльність яких пов'язані з КДА. Тож до переліку осіб, охоплених у цій енциклопедії, ввійшли митрополити Київські та Галицькі – патрони КДА, її ректори, інспектори, переважна більшість професорсько-викладацького складу та деякі співробітники, а також різні категорії колишніх студентів і випускників (ієрархи Православних Помісних Церков, державні діячі, духовенство, викладачі духовних та світських навчальних закладів, науковці, діячі освіти та культури тощо).

Першим кроком у роботі над енциклопедією, що розпочалась у червні 2012 р. і здійснювалась у безпрецедентно стислий термін, стало формування упорядником на підставі документів, що зберігаються у фондах Центрального державного історичного архіву України, м. Київ (ф. 711 – Київська духовна академія) та Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ф. 160 – колекція рукописів Київської духовної академії; ф. 175 – особовий фонд Федора Титова), а також друкованих документальних джерел, списку вихованців Київської духовної академії від першого (1819–1823) до останнього повноцінного її випуску (1914–1918). Крім того, на підставі вивчення архівних джерел було укладено максимально повні списки студентів, які навчались у КДА у 1915–1919 рр. та у КПБА у 1920–1924 рр. Їхні зведені алфавітні списки (із зазначенням років навчання)

вміщено у додатках до другого тому цього видання. Особливу увагу довелося приділити вкрай трудомістким пошукам по батькові випускників і студентів КДА¹, що суттєво збільшило обсяг архівної дослідницької роботи, однак сприяло адекватнішій ідентифікації осіб (у т. ч. із однаковими прізвищами та іменами) та відбору персоналій для енциклопедичних статей.

Під час підготовки біографічних статей особливу увагу було приділено пошуку і вивченню архівного матеріалу, опублікованих документальних джерел, дослідницької літератури, епістолярію, мемуарів, церковної періодики тощо. Зокрема значний обсяг пошукової роботи було здійснено в Центральному державному історичному архіві України, м. Київ, Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Державному архіві м. Києва, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. У процесі роботи було віднайдено та опрацьовано значну кількість слідчих справ репресованих діячів КДА у фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України та Центрального державного архіву громадських об'єднань України. Працюючи над окремими енциклопедичними статтями, їхні автори залучали також документи Державних архівів Київської, Житомирської, Чернігівської, Черкаської, Одеської та ін. областей. Важливі біографічні матеріали щодо вихованців КДА було розшукано в архівних установах м. Москви (Государственный архив Российской Федерации, Российский государственный архив литературы и искусства, Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки), Санкт-Петербурга (Российский государственный исторический архив, Отдел рукописей Российской национальной библиотеки, Санкт-Петербургский филиал Архива Российской академии наук), Варшави (Archiwum Akt Nowych, Archiwum Warszawskiej metropolii Prawosławnej), Праги (Národní archiv v Praze), Белграда (Архив Православног богословског факультета у Београду) та ін.

Слід відзначити суттєву допоміжну роль у роботі над цією енциклопедією вивчення матеріалів до згаданого вище «Биографического словаря выпускников Киевской духовной академии», які зберігаються в особовому фонді Ф. І. Титова в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ф. 175, №№ 1101–2336). Разом із тим, у процесі біографічних досліджень, здійснених авторами цього видання, з'ясувалося, що зазначені матеріали, які охоплюють лише близько третини випускників, хибують на фрагментарність, строкатість, подекуди неточність (зокрема й щодо зазначених вихованцями власних публікацій, назви яких у багатьох випадках відтворено доволі приблизно, не кажучи вже про брак належного бібліографічного опису). Що ж до осіб, які навчались у КДА у 1819–1869 рр. і померли переважно до кінця 1900-х рр., то тут інформація, зібрана Ф. Титовим, обмежується, здебільшого, кількома реченнями або побіжними бібліографічними посиланнями (зауважимо також, що з цілком природних причин у зазначеній колекції немає відомостей про студентів останніх років історії КДА та КПБА). Крім того, як свідчать матеріали фонду, далеко не всі випускники однаково відповідально поставилися до заповнення

¹ У «курсних» списках абітурієнтів, студентів, випускників КДА зазвичай зазначали лише прізвища та ім'я.

анкет; дехто намагався завуальовувати «незручні» відомості тощо. Тож попри всю історичну значущість збережених матеріалів перебільшувати їхній інформаційний потенціал не варто.

Пропоноване двотомне видання містить понад 600 біографічних статей, розташованих за алфавітом. Статті, присвячені особам, що належали до чернецтва, зокрема й церковним ієрархам, подано за їхніми чернечими іменами. До більшості статей підібрано фотоілюстративний матеріал (його важливими джерелами були випускні альбоми студентів КДА початку ХХ ст. та зображення випускників і діячів КДА, що зберігаються у фонді Ф. Титова).

У процесі наукового редагування статей та підготовки їх до друку упорядник намагався максимально уніфікувати їхню структуру та логіку викладу матеріалу.

У біографічній частині кожної зі статей подано відомості про особу та її життєвий шлях (зокрема зазначено: прізвище, ім'я, по батькові українською та російською мовами, за якою велося навчання і діловодство у КДА, в іноземців – також рідною мовою²; дати народження та смерті, за необхідності – за старим і новим стилями³; загальну атрибуцію особи та її причетності до КДА; місце народження та його колишнє і сучасне адміністративне підпорядкування; всі шаблі освіти; теми захищених випускних творів та дисертацій; здобуті наукові ступені та вчені звання; місця служби чи церковного служіння; посади; вияви професійної та громадської активності; нагороди та відзнаки; обставини і місце смерті; місце поховання тощо); схарактеризовано основні напрями та результати її творчості; надано загальну оцінку її діяльності (з урахуванням характеристик, наданих сучасниками і, за наявності, дослідниками). Автори статей намагалися максимально точно відтворювати датування подій. Дати до 1 березня 1918 р. подано за старим стилем. Назви дипломних і дисертаційних робіт, книг, статей тощо передано мовою оригіналу (в разі необхідності – з українським перекладом). Те саме стосується цитування джерел.

Бібліографічну частину статей структуровано за рубриками: основні твори (бібліографічний перелік та опис головних друкованих праць особи); архіви (назви архівних установ і номери фондів, у яких зберігаються документи, рукописи, листування особи); опубліковані джерела (документи, некрологи, автобіографії, спогади, епістолярій тощо); література (бібліографічний перелік та опис праць, що містять відомості про життя і творчість особи). Джерела, зазначені у бібліографічній частині статті, подано за хронологічним принципом.

Вживані у біографічній та бібліографічній частинах статей скорочення вміщено у відповідному переліку. Для зручності читача перелік скорочень подано в обох томах енциклопедії.

До другого тому включено також підготовлені упорядником *додатки* – зокрема списки канонізованих діячів КДА та її випускників; митрополитів Київських і Галицьких, патронів КДА; ректорів КДА; викладачів КДА; вихованців КДА і КПБА; єпископів Православних Церков, які навчалися або викладали у КДА та КПБА.

² В осіб, що належали до чорного духовенства, першим вказано чернече ім'я. Далі в тексті статті особу позначено ініціалом за чернечим ім'ям або прізвищем (для світських осіб).

³ При перерахунку дат зі «старого» (юліанського) на «новий» (григоріанський) стиль додається: з 1 березня 1700 р. до 29 лютого 1800 р. – 11 днів; з 1 березня 1800 р. до 29 лютого 1900 р. – 12 днів; з 1 березня 1900 р. до 29 лютого 2100 р. – 13 днів.

Слід зауважити, що енциклопедія «Київська духовна академія (1819–1924) в іменах» є першим науковим виданням, що у систематичному й цілісному вигляді репрезентує життєвий шлях і творчу спадщину найвидатніших діячів КДА. Життя і творчість значної частини персоналій, яким присвячено енциклопедичні статті, досі не були предметом наукового дослідження. Що ж до тих діячів, чия біографію вважають більш-менш відомою, то здійснені в рамках роботи над енциклопедією біографічні, архівні та бібліографічні студії дали змогу суттєво доповнити й уточнити наявні знання, а також виправити численні помилки, поширені в літературі впродовж подеколи багатьох десятиліть. Не типовий, погодьмося, випадок для енциклопедичних видань, що мають підсумовувати й узагальнювати наявне знання, замість проводити «розслідування» – іноді майже детективні...

Звісно, не все із задуманого вдалося втілити у життя у вкрай стислі терміни роботи над цим енциклопедичним проектом. Поза увагою авторів залишилося чимало доволі цікавих постатей, писати про які нині немає змоги через брак надійних джерел. Так само «поза кадром» залишилися численні сюжети стосовно «дійових осіб» цього видання, недоречні для розгляду в форматі енциклопедії. Ці прогалини сподіваємося надолужити у подальших публікаціях, присвячених КДА та її діячам.

Сподіваємося також, що значне розширення спектра видатних чи неординарних імен, пов'язаних із діяльністю КДА, здійснене авторським колективом, сприятиме активізації дослідницьких зусиль у вивченні її історії та спадщини, стимулюватиме до розгляду як окреслених у цьому виданні, так і нових тем.

Насамкінець зазначимо, що значну частину роботи над цим енциклопедичним проектом здійснено в рамках виконання держбюджетної наукової теми «Київська духовна академія (1819–1924) в іменах» (держреєстраційний № 0113U002485, НаУКМА, 2013–2014 рр., науковий керівник – М. Л. Ткачук). Постійну фінансову підтримку під час підготовки до друку енциклопедії в 2012–2015 рр. надавав Міжнародний Благодійний Фонд відродження Києво-Могилянської академії. Цій інституції, а також численним спонсорам, завдяки яким цей проект втілено у життя, – щира подяка!

Особлива вдячність – головному ініціатору і промотору цього видання, особисто долученому до його підготовки на всіх етапах, Почесному президенту НаУКМА В'ячеславу Степановичу Брюховецькому!

За допомогу і підтримку, надану у відповідальний підготовчий період роботи над енциклопедією, надзвичайно вдячні також директору Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського Любові Андріївні Дубровіній та завідувачу відділу фондів рукописної спадщини Інституту рукопису Ользі Петрівні Степченко.

Нарешті, величезна подяка членам авторського колективу за їхню високопрофесійну, сумлінну і натхненну працю, а також тим співробітникам, аспірантам, студентам НаУКМА, чия науково-допоміжна робота сприяла виконанню цього виснажливого, але надзвичайно важливого і захопливого проекту, – Євгенові Вікторовичу Кучеру, Анастасії Ігорівні Мосійчук, Ользі Миколаївні Павелко, Тетяні Володимирівні Сідько, Оксані Тарасівні Торган, Ганні Віталіївні Шеляг.

Марина Ткачук